

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ФІЛОЛОГІЇ

**СУЧАСНИЙ
МАСОВОКОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОСТІР:
ІСТОРІЯ, РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ**

МАТЕРІАЛИ

**науково-практичної конференції
студентів, аспірантів та молодих науковців**

Суми, 26–27 травня 2022 р.

УДК 007 : 304 : 070

Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи: матеріали науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (Суми, 26–27 травня 2022 року) / уклад. : І. Р. Жиленко, В. О. Садівничий. – Суми : Сумський державний університет, 2022. – 118 с.

До збірки увійшли наукові матеріали молодих науковців, аспірантів кафедри журналістики та філології СумДУ та інших ЗВО України, а також студентів спеціальностей «Журналістика», «Реклама і зв'язки з громадськістю». Дослідження пов'язані з комплексною програмою науково-дослідних робіт СумДУ, безпосередньо з науковим напрямом досліджень кафедри журналістики та філології у межах теми «Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи».

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Modern mass communication space: history, realities, perspectives: the Materials of the scientific-practical conference of students, graduate students and young scientists (Sumy, 26–27 May 2022) / compiled by I. Zhylenko, V. Sadyvnychy. – Sumy : Sumy State University, 2022. – 118 p.

The collection includes scientific materials of young teachers, graduate students of the Department of Journalism and Philology of the Sumy State University and also students with the chief subject «Journalism», «Advertising and Public Relations». The research is related to the complex program of scientific works of the Sumy State University, directly to the scientific sphere of the research of the Department of Journalism and Philology within the theme «Modern mass communication space: history, realities, perspectives».

Materials are printed in the original edition.

ІЗ ВДЯЧНІСТЮ ГЕРОЯМ:

**солдатам та офіцерам Збройних Сил України,
територіальної оборони та добровольчих формувань
за можливість в умовах війни
проводити навчальний процес та займатися наукою!**

**ВІРИМО В УКРАЇНУ!
БУДУЄМО ОСВІЧЕНУ УКРАЇНУ!**

МІГРАЦІЙНА КРИЗА НА ПОЛЬСЬКО-БІЛОРУСЬКОМУ КОРДОНІ 2021 РОКУ: ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИМИ ТЕЛЕВІЗІЙНИМИ ЗМІ

Інна Сипченко,

к. н. із соц. ком., доц., СумДУ

Владислава Кріцька,

студентка 4 курсу, ЖТ-81, СумДУ

У роботі представлений образ міграції в медіапросторі. У ході написання авторки опрацювали теорію, здійснили аналіз 99 сюжетів міграційної тематики, які були оприлюднені українськими телевізійними каналами «1+1», «СТБ» та «ICTV» у випусках новин.

Ключові слова: міграція, мігрант, переселенець, біженець, телеканал, наратив.

MIGRATION CRISIS ON THE BORDER OF POLAND AND BELARUS IN 2021: FEATURES OF UKRAINIAN TELEVISION MEDIA COVERAGE

Inna Sipchenko,

Associate Professor, Candidate of Sciences in Social Communications, Sumy State University

Vladislav Kritska,

4rd year student, ZhT-81, Sumy State University

The paper presents the image of migration in media. In the course of writing, the authors developed a theory, analyzed 99 stories on migration issues, which were published by Ukrainian television channels «1+1», «STB» and «ICTV» in news releases.

Key words: migration, migrant, immigrant, refugee, TV channel, narrative.

Сьогодні медіа, відповідаючи на виклики культурних, економічних, демографічних і геополітичних процесів, все більше привертають увагу громадськості до теми міграції та захисту прав учасників міграційних процесів. Темою нашого дослідження стала міграційна криза на польсько-білоруському кордоні 2021 року, а саме особливості висвітлення цієї проблеми українськими телевізійними ЗМІ.

Серед провідних науковців, що досліджували проблеми міграції в юридичній, соціологічній, психологічній, економічній, геополітичній площинах, варто згадати таких, як О. Бандурка, С. Масьондз, О. Малиновська, О. Макарова, В. Олефір, Л. Пал, В. Ребкало, М. Слюсаревський, І. Танчин, В. Шаповал та ін.

Більшість наукових розвідок здійснювалися ще до подій Революції гідності та до початку війни в Україні. Ці історичні події, на нашу думку, спричинили не лише нові види й форми міграції, а й стали точкою відліку у формуванні нових наукових підходів до вивчення, інтерпретації та висвітлення цієї теми.

Метою роботи є аналіз репрезентації міграційного процесу на польсько-білоруському кордоні в 2021 році у випусках новин на українському телебаченні.

Об'єкт дослідження – інформаційний контент міграційної тематики, оприлюднений у новинних випусках провідних телевізійних каналів України, зокрема криза на кордоні Польщі та Білорусі.

Предметом дослідження стали сучасні тенденції висвітлення проблем міграції та учасників міграційних процесів.

У роботі застосовувалися такі *методи* дослідження: проблемний аналіз наукової літератури, описово-аналітичний метод, контент-аналіз.

Наукова новизна роботи полягає в постановці та комплексній розробці проблеми, яка є злободенною, оскільки показує, як актуалізують мас-медіа вищезазначену проблему саме на сучасному етапі суспільного розвитку, окреслює нинішні механізми формування образу міграції, які застосовують телевізійні ЗМІ.

Практичне значення. Результати роботи можуть бути використані у викладанні курсів медіакритики, журналістських жанрів, проблематики ЗМІ, у практичній підготовці мас-медійних матеріалів.

Для аналізу ми обрали контент випусків новин за серпень-грудень 2021 року телевізійних каналів, які очолили рейтинг загальнонаціональних каналів України за підсумками жовтня 2021 року: «1+1», «ICTV» та «Україна».

Однозначного визначення поняття «міграція» не існує. Це зумовлено цікавістю до обраної теми фахівців різних галузей знань. Як зазначає Л. Весельська, «різні науковці покладали в основу визначення різні ознаки, якості цього явища, напрями, шляхи міграції і тому конкретизація його змісту не вичерпується наявністю ознак про переміщення людських та матеріальних ресурсів» [1, с. 9].

Узагальнюючи погляди науковців і спираючись на твердження словників, можемо констатувати, що міграція (від лат. *migratio*) буквально означає переселення, тобто територіальне переміщення населення, пов'язане зі зміною місця проживання. Основною специфічною рисою міграції є намір особи змінити місце проживання й асимілюватися на новому місці. А отже, відрядження та змінна робота є проявом мобільності, але не формами міграції.

У словнику міжнародного міграційного права міграція визначається як переміщення особи або групи осіб через міжнародний кордон або всередині держави [2, с. 17]. Причому вказано, що це може бути будь-яке переміщення осіб, незалежно від його тривалості, складу та причин; це може бути міграція біженців, переміщених осіб, економічних мігрантів й осіб, які переїжджають з іншими цілями, включаючи возз'єднання родин. Враховуючи таке тлумачення, можна сказати, що існують різні види та форми міграції, які визначаються залежно від критеріїв визначення міграції: зовнішня, внутрішня, міжнародна (перетин національних кордонів); імміграція, еміграція (за напрямком); трудова, економічна, інтелектуальна, навчальна, туристична, політична тощо (за призначенням); постійна та тимчасова (за тривалістю); групова, індивідуальна, сімейна (за кількістю осіб) тощо [2, с. 26].

У найзагальнішому тлумаченні мігрант – це особа, яка не проживає в регіоні (місті/селі, районі, країні), де вона народилася. Однак це визначення є надто загальним і до категорії мігрантів може потрапити кожен, хто переїхав з місця народження (наприклад, студенти з району, які навчаються в обласному центрі). На міжнародному рівні не існує єдиного загальноновизнаного визначення поняття «мігрант» [3].

Якщо брати до уваги фактор державного кордону в переміщенні людей, то мігранти поділяються на внутрішніх і міжнародних. Внутрішній мігрант – це особа, яка змінила місце проживання, не перетинаючи національного кордону. Міжнародний мігрант – це особа, яка не проживає в країні походження (за термінологією ООН – більше 1 року). Вимушені мігранти: біженці, шукачі притулку або люди, змушені переїхати через зовнішні фактори, такі як збройні конфлікти або екологічні катастрофи.

Вимушених мігрантів часто називають біженцями, але не кожен вимушений мігрант стає біженцем після прибуття в країну переселення. Існують три види вимушених мігрантів: шукачі притулку – заявники на отримання статусу біженця, тобто громадяни інших країн або особи без громадянства, які були змушені залишити місце проживання та подали заявку про надання статусу біженця в країні імміграції, але ще не отримали його; особи зі статусом тимчасового біженця – громадяни інших держав або особи без громадянства, яким державні органи країни імміграції надали тимчасовий захист і права на певний строк, ідентичні правам біженців, а фактично біженці – громадяни інших держав або особи без громадянства; особи, які були змушені мігрувати з причин, які для органів влади країни в'їзду є достатньо важливими, щоб забезпечити мігрантів необхідним захистом і правом на невизначений термін проживання та роботу, передбачені статусом біженця [4].

Ставлення громадськості до проблем міграції та учасників міграційних процесів прямо чи опосередковано формується засобами масової інформації. Випуски новин на телебаченні все частіше транслюють матеріали про мігрантів. Серед провідних тем – міграція афганських громадян, пов'язана з політичним переворотом в Афганістані; ситуація на кордоні Білорусі й

Польщі, спричинена скупченням біженців з Близького Сходу та Азії; проблеми та здобутки внутрішньо переміщених осіб внаслідок російського вторгнення в Україну тощо. Зрозуміло, що окреслену тематику не обходять увагою фахівці в галузі соціальних комунікацій, громадські та правозахисні організації різних рівнів.

Тож щоб бути максимально об'єктивним, журналісту необхідно дотримуватися таких рекомендацій: «журналістський матеріал про міграцію потрібно формувати як медіатекст про людину-мігранта, людину-шукача притулку, людину-біженця, людину-переселенця або переселенку; писати стисло, точно та понятійно чітко, відсторонено. Журналісти повинні демонструвати відсторонене ставлення до всіх фактів, які вони розповсюджують, до всіх оприлюднюваних цитат, а тим паче до всіх підозр, яким вони – після ретельного вивчення – надають місце у своєму матеріалі. Вони не мають права, як кажуть юристи, «зріднитися» з твердженнями. Точність і ретельне поводження з поняттями виключають лексичну варіантність. У хорошому журналістському тексті завжди витримують дистанцію щодо твердження фактів, підозр і чуток» [5, с. 160].

Проблемним питанням, на нашу думку, є тональність репрезентації події та дотримання авторами журналістських стандартів. На перший погляд збалансований і об'єктивний початок більшості сюжетів на міграційну тематику на каналі «1+1» нівелюється відсутністю висвітлення позиції іншої сторони конфлікту, яка не представлена ані учасниками подій, ані експертами.

Можемо стверджувати, що у висвітленні теми міграційної кризи на кордоні Білорусі й Польщі на телеканалі «1+1» наявні елементи маніпуляції та порушення журналістських стандартів щодо балансу думок. Виникають також сумніви щодо надійності джерел інформації та неупередженості авторів сюжетів; журналісти «ТСН» часто використовують елементи мови ворожнечі.

Новинні випуски на телеканалі «ICTV» теж не залишалися осторонь теми міграційної кризи на польсько-білоруському кордоні. Більшість ефірних матеріалів транслюють «загальноприйняту» українськими каналами риторику щодо мігрантів на кордоні з Євросоюзом. Про тональність повідомлень промовисто свідчать титри заголовків: «Нова тактика білоруських силовиків: як мігранти прориваються через кордони»; «Навчання МВС: силовики готуються протистояти мігрантам із Білорусі»; «Різали метал і кидалися камінням! Атака мігрантів на польський кордон»; «Мігранти застосували газ: білоруські силовики намагалися прорвати кордон Польщі».

Меншу увагу темі міграції приділяють випуски новин «Сьогодні» на телеканалі «Україна». За досліджуваний період тема міграції згадувалася лише в п'яти сюжетах, з них – у чотирьох йшлося про кризу на польсько-білоруському кордоні.

У репортажі Мирослава Отковича з польсько-білоруського кордону журналіст зазначає, що поляки називають ситуацію, яка склалася на кордоні, «божевіллям» і «шантажем з боку Лукашенка та Путіна». Йдеться про те, що мігранти з Близького Сходу й надалі прибувають до Білорусі. Кореспондент також використовує слова «нелегали» та «втікачі».

Аналізуючи тексти телевізійних повідомлень, ми здійснили спробу виявити наративи, які переважають у сюжетах та, відповідно, формують ставлення глядача до описуваних подій. Тема міграційної кризи на кордоні Польщі й Білорусі, на нашу думку, утворила дві основні групи наративів: «мігрант-злочинець» і «мігрант-жертва». Як бачимо, обидві ці групи мають негативне забарвлення, які спричинені використанням мови ворожнечі.

Більшість новинних сюжетів на аналізованих каналах підтримували наратив «мігрант-злочинець», «чужий», «той, хто заважає». Очевидним видається той факт, що наратив злочинця підсилюється в повідомленнях не лише через номінативи на позначення мігрантів, але й через дії головних героїв. Зокрема, мігранти «бунтують», «ламають», «провокують», «штурмують кордон», «жбурляють каміння», «порушують закон» тощо. Використовуючи риторику, що зміцнює образ мігранта як злочинця, журналісти змушують глядача мислити стереотипно, відчувати неспокій, тривогу та ненависть до мігрантів.

Наратив «мігрант-злочинець» закріплюється у свідомості глядача неодноразовим повторенням журналістами слів і фраз на кшталт: «нахабні й агресивні», «злочинці», «втікачі»,

«чужинці», «підозрілі сторонні особи», «навала втікачів», «вихідці з країн Азії та Близького Сходу, для яких закони не писані».

У другій групі наративів журналісти змальовують мігрантів як жертв. Цей наратив формується внаслідок використання слів «знедолені люди/біженці», «змерзлі спрагли люди», «жертви гібридної війни» та «голодні нужденні люди», «заручники режиму Лукашенка й Путіна». Часто ведучі в студії або кореспонденти говорять, що цих людей «перетворили на зброю», «вбивають на очах в усього світу», що вони «тікають від релігійного терору, голодного та безправного життя» тощо. Усі повідомлення супроводжуються відеорядом з демонстрацією жахливих умов перебування біженців, сучіток з польськими прикордонниками тощо.

Переглянувши контент випусків новин на трьох телевізійних каналах, можемо констатувати, що найбільшу увагу означеній темі приділено телеканалом «1+1» у «ТСН» та «ICTV» у «Фактах», найменшу – у програмі «Сьогодні» на каналі «Україна». Отже, у випусках «ТСН» нашій темі присвячено 34 сюжети з 37 міграційної тематики, у «Фактах» – 33 сюжети з 36, у програмі «Сьогодні» – чотири з п'яти.

З 99 переглянутих сюжетів 56 (56,6%) мають ознаки мови ворожнечі. Зауважимо, що більшість порушень трапляється на телеканалі «1+1». Натомість серед повідомлень на «ICTV» 22 сюжети (61,1%) не мають ознак мови ненависті.

Міграція є одним із найбільш резонансних процесів у глобалізованому світі. Вона стирає традиційні межі між культурами, етнічними групами, мовами, сприяючи культурному й економічному зміцненню. Водночас міграцію можна розглядати як виклик міжнародному праву, перш за все, для правозахисних механізмів, які мають гарантувати права та свободи абсолютно кожного, зокрема й мігрантів. Медіа відіграють одну з провідних ролей у формуванні ставлення суспільства до цих процесів, тому важливо висвітлювати міграційну тематику обережно, не дискримінуючи та не стигматизуючи мігрантів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Весельська Л. Поняття міграція та міграційний процес в сучасних наукових концепціях. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. Том 29 (68), № 1. 2018. С. 8-12.
2. Glossary on Migration, № 25. International Organization for Migration. Geneva, 2011. 118 p.
3. Про основні засади державної міграційної політики України. Закон України від 14.07.2010 № 6705. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF56900A>.
4. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <http://www.osce.org/cio/40695>.
5. А. Рудченко, К. Шендеровський. Права людини та передумови висвітлення українськими журналістами медіатем мігрантів, шукачів притулку, біженців, внутрішніх переселенців. Права людини та мас-медіа в Україні: збірник конспектів лекцій [тексти] / авт. кол. за ред. Виртосу І., Шендеровського К. – Київ: Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка, 2018. С. 156-174.
6. Висвітлення міграції та мігрантів в українських медіа. Дослідження. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/vysvitlennya-migratsiyi-ta-migrantiv-v-ukrayinskyh-media-doslidzhennya-i42920>.
7. Жванія Т. Сучасна вимушена міграція: соціально-політичний аспект. Сучасне суспільство. 2015. Вип. 2 (2). С. 46-56.
8. Посібник з протидії мові ненависті через освіту з прав людини. URL: https://www.nohatespeechmovement.org/public/download/Bookmarks_UA.pdf.